

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ ORTAYA ÇIKARDIĞI SÖZEL KÜLTÜR ORTAMINDA TÜRKÇENİN ZENGİNLEŞMESİNE YÖNELİK OLARAK SINIRLARININ ZORLANMASI

In The Verbal Culture Environment, Which Exposed by Mass Media Tools, Coercion of Borders Aimed at Enrichment of Turkish

Cafer ŞEN*

Özet

Kitle iletişim araçlarında dilin kullanımında karşılaşılan problemler dile getirilirken, bunun sadece dil ayağı tartışılmakta, kitle iletişim araçlarının fonksiyonu ve bunların dönemi, dili nasıl dönüştürdüğü gözden uzak tutulmaktadır. Artık aracın bir mesaj olduğu, mesajın içeriğinin araca göre şekillendiğinin yadsınamaz bir gerçek olarak kabul edildiği bir dönemde, kitle iletişim araçlarında dili tartışırken, bu araçların, dil üzerindeki etkilerini de göz önünde bulundurmanın zamanı gelmiştir. İşte kitle iletişim araçlarında dilin kullanılması noktasında karşılaşılan sıkıntıların altında yatan en önemli etken; zannımızca, bahsi geçen araçların kültürel ortamı yazılı, görselden; sözel, işitsel çevirmesidir. Evet, bizler artık elektronik kitle iletişim araçlarının varedtiği sözel ve işitsel bir kültürel devrede yaşamaktayız. Bu sözel, kültürel dönemin şenlikli dili; hazır sunulan, sınırları belirlenen, neredeyse resmileştirilen, tamamlanmış bir dilin aksine, egemen hakikatten ve kurulu olandan geçici bir özgürleşmeyi amaç edinir, tüm hiyerarşik yapıları, ayrıcalıkları, normları ve yasakları askıya alır. Değişme ve yenileşmeyi kendine gaye edinen bu dil mevcut yaşayan dilin ölümsüzleştirilen ve sabitlenen sınırlarını zorlamaya başlar.

Anahtar Kelimeler: Sözel Kültürün Şenlikli Dili, Türkçe ve Kitle İletişim Araçları, İletişim ve Dil.

Abstract

When the problems of usage of language in mass media tools argued, only language section is debated. Function of mass media tools and how it convert term and language is ignored. Anyhow, tool is a message, content of the message acquires a shape according to tool. With these circumstances, when the language of mass media is discussed, effects of these tools on language should be considered. The most important factor which is met in usage of language in mass media tools is that these tools convert from visual and written to verbal and auditory. We live in verbal and auditory cultural era which is created by electronic mass media tools. The festive language of verbal cultural era; ready served, borders set, nearly formalized, and different from completed language. It aim at temporary liberation from dominant reality and established. It suspends all hierarchic structures, privileges, norms and

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
cafer.sen@usak.edu.tr

Cafer ŞEN

taboos. This language aims at change and reform, started to coerce the fixed and immortal borders of present language.

Keywords: *Verbal culture of festive language, Turkish and Mass Media Tools, Communication and Language.*

Kelime sürekli bir anlam ileri sürerek adeta başkalarını anlamamızı ve başkalarıyla anlaşmamızı ister; çünkü anlamının kökeninde anlaşma vardır. İnsan daima bir diğeriyle bir nesne, bir durum bir konu üzerinde anlaşarak, varolanı anlamaya çalışır. Bir şeyi dille gösterge kılmakla, dili, varolanların yerine geçirmekle, varlığı veya durumu olduğu şeyden çıkarır, dili kullanarak ona sembolik değerler yükler. İşte bu sembolik değerler, biz ve diğerlerini varolanlar üzerinde anlaştırır ve onları anlamamıza yardım eder.

Düşünceyi üreten kavram; gösterilen (signifié) ile işitim imgesi gösterenin (signifiant) bütünü göstergedir. (signe) İşte dil göstergelerden oluşmuş bir dizidir. (Saussure 1976, 61). Saussur'un bu tanımlamasında ilginç olan göstergenin keyfi (arbitrary) olma özelliğidir. Keyfilikle kast edilen "belli bir ses (gösteren) ile onun kavramı (gösterilen) arasında hiçbir doğal bağ" bulunmamasıdır. (Altuğ 2001: 186)

Saussure'den daha önce dildeki nedensizliğe dikkati çeken John Locke'a göre sözcükler ile imledikleri şey arasında doğal bir bağın olmaması, sözcüklerin uzlaşımsal temeli ve nedensizlik karakterinin bulunması, varsayılmış sözcük-şey bağıntısını koparır. Böylelikle "anlam, dil ile birlikte doğal olarak verilmiş bir şey olmaktan çıkarak, dil içerisinde insanın yaptığı, kurduğu bir şeyi haline gelir." (Altuğ 2001: 34) Böylece artık sözcüklerin uzlaşımsal kullanımdan bağımsız olan reel anlamlara sahip olabileceği inancından kuşku duyulur. Bu da bizi sözcüklerin anlamlarını birlikte var edip, onlar üzerinde düşünüp anlaşmaya vardığımız sonucuna götürür.

Bu noktada bizim bu tür bilgileri aktarmaktaki amacımız dilin yapısını açıklamak değil, dildeki gösteren ile gösterilen arasındaki bağıntının nedensiz/keyfi olduğundan yola çıkarak hem sözcüğün nedensiz olarak seçilmiş uzlaşımsal bir gösterge olduğunu ortaya koymak hem de dilin tehlikelere açık olduğunu belirtmektir. Gösteren ile gösterilen arasındaki nedensizlik dilin elastiki olan üretim ve değişebilirliğini gösterir ki bu noktada dil tehlikelere açıktır. Yine aynı nedensizlik ilkesi dilin farklılaşım zenginleşebileceğine işaretir. Dil bu diyalektiği içerisinde taşıyan bir yapıdadır.

Kitle İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Sözel Kültür Ortamında Türkçenin Zenginleşmesine Yönelik Olarak Sınırlarının Zorlanması

“İnsan teklerinin kökensel anlaşmadan çıkarak, sonsuzca süre giden bir anlaşmamaya açılmaları dilin bir ironisidir. Fakat ilginç olan, dildeki yaratıcılığı ve insani dünyanın anlam zenginliğini tam da bu ironiye borçlu olmamızdır. Bir an durup düşünelim: hepimiz kullandığımız sözcüklerle aynı şeyleri kastediyor olsaydık ne olurdu? En basitinden, anlam üretemezdik ve bildirişimimiz dururdu. İnsanların kökensel anlaşmadan çıkarak varolan şeyler hakkındaki kendi anlamlarını ortaya koymaları, böylece de bir bakıma nihai olarak her birinin diğerinin anlayamayacağı kendi dilini konuşuyor hale gelmesi ve anlaşmanın daima gerçekleştirilecek dialog bir imkân olarak yaşanması ve nihayetinde her anlamanın bir yanlış anlama olması, bütün bunlar, sözcük/ göstergenin öz yapısında temel bulan olgulardır. Bu temele ilişkin olarak şunu söyleyebiliriz ilk elde: sözcüğün öz yapısı o şekildedir ki, dildeki her söyleme, söyler görüldüğü şeyden farklı bir şey söyler. (Bu, genelde, metafor adı altında düşünülmüş olan dilsel işleyişi belirtir.) (Altuğ 2001: 12)

Hiç kuşkusuz dilin varoluşundaki nedensizlik, onu, sürekli yapboz türünde tehlikelere açık bir halde getirirken aynı zamanda farklı dillerin ortaya çıkması, dillerin gelişip zenginleşmesi gibi etkinlikleri de ortaya çıkarır. İşte dil bu diyalektiği içerisinde taşıırken kitle iletişim araçlarında dilin kullanımında baş gösteren sıkıntılar da bu diyalektikte gizlidir. Bu sıkıntılar üzerinde tartışmalar ise genelde nedenleri üzerinde değil, sonuçlar üzerinde yürütülmektedir.

Ayrıca kitle iletişim araçlarında dilin kullanımında karşılaşılan sıkıntılar dile getirilirken, bunun sadece dil ayağı tartışılmakta kitle iletişim araçlarının fonksiyonu ve bunların dönemi, toplumu dolayısıyla da dili nasıl dönüştürdüğü gözden uzak tutulmaktadır. Artık aracın mesaj olduğunu, mesajın içeriğinin araca göre şekillendiğinin kabul edildiği bir dönemde kitle iletişim araçlarında dili tartışırken, bu araçların dil üzerindeki etkilerini de göz önünde bulundurmamız gereklidir. İşte bu noktada biz kitle iletişim araçlarında dilin kullanılmasında karşılaşılan problemlerin altında kitle iletişim araçlarının kültürel ortamı yazılı görselden, duyuşal işitsel çevirmesi yatmaktadır. Evet, bizler elektronik kitle iletişim araçlarının var ettiği sözel, duyuşal ve işitsel bir kültürel devrede yaşamaktayız. Bu sözel, kültürel dönemin dili, hazır sunulan, sınırları belirlenen neredeyse resmileştirilen, tamamlanmış dilin aksine, egemen hakikatten ve kurulu olandan geçici bir özgürleşmeyi amaç edinir, tüm hiyerarşik yapıları,

ayrıcılıkları, normları ve yasakları askıya alır. Değişimin ve yenileşmenin konumundaki bu dil, ölümsüzleştirilen ve sabitlenen her şeyi reddetmeyi kendine amaç edinir.

İletişim kuramcısı Marshall McLuhan bütün düşünsel yaşamı boyunca edebiyat ve dil üzerinde çalışarak elektronik medyanın bunlar ve toplumlar üzerindeki etkilerini kavramaya ve göstermeye çalışmıştır. O, herhangi bir toplumda kitle iletişim araçlarının, sivil toplumsal kuruluşlar ve sosyal organizasyonlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ve bunların yapılarında önemli değişiklikler meydana getirdiği görüşündedir.

McLuhan iletişimin toplumlar üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurarak insanlık tarihini; Kabile Çağı, Edebiyat Çağı, Basım Çağı, Elektronik Çağı olarak dört devreye ayırmıştır. Kabile çağını sona erdiren buluş fonetik alfabledir. Bu çağda duyma insanlar için en önemli algılama tarzı olurken alfabenin bulunuşuyla edebiyat çağına geçilmiştir. Bu çağda duymanın yanına, görme duyusu eklenirken, insanlar kültürel aktarımda kulakları kadar gözlerini de kullanır olmaya başlamışlardır. Bu Edebiyat Çağı da basım teknolojisinin ortaya çıkışıyla nihayete ermiştir. (Altay 2005: 20)

Yazar, 1962 yılında yayımladığı “Gutenberg Galaksisi: Tipografik İnsanın Oluşumu” adlı eserinde, matbaanın bulunuşuyla tipografik yazının, insan yaşamındaki etkilerini detaylı bir şekilde inceler. Matbaanın iletişimin içinde yer almasıyla kulağa, duysal duyuya bağlı olan insan göze, görsel alana kayar. Böylelikle göz dünyasına yönelen insan, kulak dünyasından kopar. Bu aslında bir nevi sözel kültürden kopup görsel kültüre geçiş anlamına gelir.

Matbaanın bulunuşundan önceki toplumlarda güzel konuşmaya ve hitabete büyük bir önem verilir. Eski Yunanda hitabet bir edebi tür haline gelir. Bilgelik demek aynı zamanda iyi bir hatiplik demektir. Edebiyatın imgesel gücü ancak iyi konuşma sayesinde insanların zihninde uyanabilir ve duyuları harekete geçirirdi. Bu dönemde başta şiir olmak üzere bütün edebi türler sözel sunuş için tasarlanmıştır. İşte bu sözel kültüre dayalı edebiyatı, kültürü tersyüz eden matbaanın bulunuşudur. Bu noktada “matbaa insanı daha başlangıçta kabile insanı olmaktan ya da kolektiflikten çıkaran alfabe kültürünün en uç evresidir. Matbaa, alfabenin görsel niteliklerini en yüksek tanımlama keskinliğine ulaştırır. Dolayısıyla matbaa, fonetik alfabenin bireyselleştirme gücünü el yazması kültürünün yapabildiğinden çok ötelere” taşımaktadır. (Altay 2005: 59)

Kitle İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Sözel Kültür Ortamında Türkçenin Zenginleşmesine Yönelik Olarak Sınırlarının Zorlanması

Matbaanın bulunuşuyla birlikte insanlar kültürel alanda hem duyma duyusu olan kulağı terk edip göze yönelir, hem de toplumu terk ederek yalnızlaşmanın girdabına girer. İnsanlar bireysel olarak sessizce kitapları okumaya yönelmiştir. Bunun sonucunda bireysellik ön plana çıkmış ve insanlar birbirinden kopmuş, aralarındaki iletişim zayıflamıştır. Özellikle bu tavır her ne kadar el yazması kültürüyle başlasa da matbaanın bulunmasıyla da iyice pekiştirilir; çünkü el yazması döneminde/ kültüründe bile yazarla okuyucusunun diyalogu henüz kopmamıştır. El yazması her ne kadar duysal dünyadan, görsel duyuya hitap ederse de yine de kültürün dilini sabitleştiremez, sözel kültürel döneme ait olan dili ulusal çapta bir kitle iletişimi aracılığıyla bir ana dile dönüştürmez.

McLuhan büyük bir çoğunluğun el yazmasıyla basılı kitap arasındaki farkı görmemesinden şikâyet eder. Ona göre el yazması ile kitabın hiçbir ortak yönü yoktur, el yazması kültürü tamamen kendin yap kültürüdür. (McLuhan 2001:185) Bu noktada basılı kültür yazarlarla ve onların gerçek kimliğiyle ilgilenen tüketici eğilimli bir kültürdür. Oysa el yazması kültürü üretici yönelimlidir, neredeyse bütünüyle bir “kendin yap” kültürüdür.

“Matbaayla birlikte piyasa toplumu kendisini tanımlarken, edebiyat tüketici malı rolüne kaymıştır. Halk, hain haline gelmiştir. Algılama kılavuzu olarak rolü tersine çevrilen sanat uygun görülen bir boşluğa ya da ambalaja dönüşmüştür. Ama üretici ya da sanatçı, daha önce hiç olmadığı üzere, sanatının etkisini araştırmaya zorlanmıştır. Bu da, sonuç olarak sanatın işlevinin yeni boyutlarını insanın dikkatine getirmiştir. Kitle, piyasanın yönlendiricilen sanatçı üstünde baskı kurdukça, yalıtılmış durumdaki sanatçı, bir insani düzen ve başarı sanatın ve tasarımın yaşamsal rolüyle ilgili yeni kehanetlerde bulunmayı başarmıştır.” (Altay 2005: 61)

Basımın ve basının ilerlemesi Orta Çağ kilisesinin zamansal tekeline de yıpratarak milliyetçiliğin, imparatorlukların ilerlemesine katkıda bulunur. Basın bütün kamu kurumlarına girerek laik toplumun meydana getirilmesinde en etkili güç olur, ayrıca sözlü geleneğin önde gelen ahlaki, değer ve metafiziğini dışlaştırır. (Rigel 1993 135) Böylelikle mevcut dönemin gerçekliği daha bir halk için öğrenilebilir ve ulaşılabilir hale gelir. Bu nedenle mevcut dönemde dini ve ibadeti anlatan kitapların akabinde onlar kadar olmasa da onlardan az da sayılmayacak romanslar çoğalmaya başlar; çünkü bir halk matbaa aracılığıyla kendisini ilk kez görür. Yüksek görsel tanımı haliyle resmi dil, kendi sınırlarıyla toplumsal birliğin bir görünüşünü sunar ve insanlar kendi dillerinin bu görsel birliğini kitap

aracılığıyla yaşar. Bu durum ilerleyen tarihlerde daha bir belirgin hale gelecek ve daha sonra yazarlar, matbaayı ölümsüzük makinesi olarak kabul etmeye başlayacak, artık basılı sözün, yapay bir sonsuzluk verebileceği düşüncesi kendini gösterecektir. Bu nedenlerle henüz genç yaşta olan “matbaa hatalı olarak bir ölümsüzlük makinesi gibi algılanmış ve insan edimlerini ve tutkularını gelecek çağlar adına ona emanet etmekte acele etmişlerdir. Matbaa için ruhlarımızın anıtını ölümsüzleştiren deyişi büyük bir gayret ve bu gayretin mekanik yinelenmesi aracılığıyla kazanılan bir ölümsüzlüğe ilişkin 16. yüzyıl düşüncesini mükemmel” vermiştir. (Altay 2005: 64)

Böylelikle sözel kültürden kopuş, hızlanmış yazıya bağlı olan görsellik, zaferini on altıncı yüzyıl başlarında kesinleştirmiştir. 16. yüzyıl sonlarında ise, matbaa sayesinde sözlü kültür ve sözün işitsel boyutu harflerin baskısından sonra edebi ürünlerde ayrılmak durumunda kalmıştır. Gutenberg buluşuyla “toplumu basılı çağa taşımış ve böylece görsel bağımlılık daha yaygınlaşmıştır. İnsanlar kelimeleri ilk kez yazılı olarak görmüşler ve yazılı kelimelerin anlamları tamamen değişmiştir. O dönemde düşüncelerin basılabilmesiyle dünya çapındaki bütün görüş ve fikirlere şekil” vermiştir. (Altay 2005: 20) Lakin bir duyunun diğer duyuya karşı zafer kazanma süresi uzun bir süreçten geçtiğinden göze hitap eden el yazması eserleri uzun süre yüksek sesle okunmuştur. Rönesansta matbaanın kullanılmaya başlanmasından sonra da insanlar yüksek sesle okumaya devam etmişlerdir. Çünkü “esas olarak iletişime hâkim olan dil ve dili duyuran tane tane seslerdir. Yalnız iletişim değil, düşünce de sesle özel bir biçimde bağlantılıdır.” (Ong 2007: 19) Bu noktada değişmeyen tek kalıcı olgu dilin temelde sözlü oluşudur.

Matbaanın bulunuşuyla sözel ve duyusal kültürden kopup görsel yazılı kültüre yönünü çeviren insanlık elektronik kitle iletişim araçlarının etkin rol oynadığı elektronik çağda tekrar sözel ve duyusal bir döneme girer. Evet, artık elektrik teknolojisi Eski Yunan’da olduğu gibi dünyada duyular arasındaki oranı işitsel duyunun lehine değişmiştir. Elektrik teknolojisi dünyamızı görsel bir yönelimden işitsel bir yönetime kaydırmıştır. Elektronik kitle iletişim araçlarının kullanılmasıyla insanlık yeniden ve hızla işitsel dünyaya doğru ilerler. Buna ek olarak da bu araçlar çok yüksek derecede karşılıklı bağımlılık şartları varederek insanları topluma, toplumsallığa daha çok yöneltir.

“Elektronik teknoloji, telefon, radyo, televizyon ve çeşitli ses kayıt araçlarıyla da bizi “ikincil sözlü kültür çağı”na sokmuş bulunmaktadır. Katılımcı gizemi, topluluk duygusunu geliştirmesi,

Kitle İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Sözel Kültür Ortamında Türkçenin Zenginleşmesine Yönelik Olarak Sınırlarının Zorlanması

yaşanan anı odaklayışı, hatta sözün kalıpları kullanışıyla, bu ikincil sözlü kültür, “birincil” sözlü kültüre şaşılacak derecede benzemektedir. Fakat yeni sözlü kültür, daha amaçlı ve bilinçlidir; temelini, araçların üretimi, işleyişi ve kullanımını için gerekli olan yazı ve matbaa oluşturur.” (Ong 2007: 161)

Marshall McLuhan ve Bruce R. Powers elektronik kitle iletişim araçlarıyla birlikte ortaya çıkan sözel kültür ortamını kitaplarına da ad olan “Global Köy” imgesiyle ortaya koyarlar. McLuhan ve Powers çalışmalarında kitle iletişim araçlarının, baskı makinesinden başlayarak radyo ve özellikle de televizyonun, toplum üzerine etkilerini incelemiş ve elektronik iletişim araçlarının kültürü yaygınlaştırarak dünyayı ‘küresel bir köye’ dönüştürdüğünü öne sürmüştür. (Usluata 1994: 24) McLuhan ve Powers’e göre telgrafın icadıyla insanlar elektronik çağa adım atmışlar ve teknoloji sayesinde iletişimle insanların yeniden duyma duyuları ön plana çıkmıştır. Bunun sonucunda insanlık görsel, yazı kültüründen ayrılmış ve sözel kültüre yeniden yüzünü dönmüştür. (Altay 2005: 28) Bu noktada insanlar her gün cep telefonlarıyla binlerce insanı aramakta ve temasa geçmektedir. Yine televizyonla binlerce insanla diyaloga geçmekte ve oluşturdukları toplumu sözel kültüre taşımaktadır. McLuhan ve Powers, insanlığın artık “Global Köy”de yaşadığını ve bu köyde de her şeyin aynı anda olup bittiğini ve zaman ile yer kavramının göreceli hale geldiğini iddia ederler. (Altay 2005: 20) Onların iddia ettikleri yer ve zaman kavramındaki görecelik bizim sözel kültür dönemimize ait olan dilsel ürünlerimiz olan masallardaki “Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...” (Boratav 1992: 96) başlayan bölümünde zamanın, “Az sürdüm, uz sürdüm. Dere, tepe düz sürdüm. Altı ay bir güz sürdüm. Geri döndüm baktım ki arkadan ekin gövermiş, geçmiş.” (Boratav 1969: 19) ifadelerinde de mekânın göreceli olduğu ilkesiyle örtüşmektedir. Bu örtüşme de sözel kültürel döneme geçildiğinin en önemli kanıtıdır.

İşte elektronik kitle iletişim araçlarının hâkim olduğu bir çağda, matbaanın ön plana çıkardığı görsel duyu, yazılı kültürel ortam ikinci plana itilip ve işitsel dünya yeniden ön plana çıkarken insanlar da artık “küresel bir köy” koşulları altında yaşamaya başlamıştır. McLuhan; “elektrikli enformasyon yapılarının eş zamanlı alanı, bugün bütün toplumsal düzeyler, uzmanlaşma ve kişisel inisiyatiften çok, diyalog ve katılma koşullarını ihtiyacını yeniden kuruyor.” (McLuhan 2001: 199) ifadeleriyle yeni elektrik kültürünün insanlık yaşamına kabilesel karakter verdiğini belirtmektedir. Bu tür kabilesel yaşamlarda ise insanlar arasındaki diyalog yeniden artmaktadır.

McLuhan'a göre matbaa döneminde bilinçli yaşamın tek düzeye indirgenmesi, 17. yüzyılın yeni bilinçdışı dünyasını yaratmıştır. Bu dönemde yaşam, bireysel zihnin duruşlarından temizlenirken artık kolektif bilinçdışının arketipleri için hazır duruma gelir. Böylelikle liverişli bir ortam bulan basının ilk çağı, paradoksal bir biçimde, bilinçdışının ilk çağını da başlatmıştır. Bu noktada bilinçdışı, basım teknolojisinin dolaysız bir yarattısı, reddedilen bilincin gündün güne büyüyen yığını konumuna gelir. (Altay 2005: 16) Bilinçdışının bu şekilde ortaya çıkması da toplumun yazılı kültürden kopup sözel kültüre yöneldiğinin en bariz göstergesidir.

Günümüzde artık matbaa yazılı kültürünün son kalıntılarının tekbenciliği, tek başınalığı ve bir örnekteliği kitle iletişim araçlarının ve onun ortaya çıkardığı sözel kültürün ağır bir tehdidi ve baskısı altındadır. Elektronik çağın ürünleri olan sinema, televizyon, radyo cep telefonu, kitap okuma kültürünü, elimizdeki son kalan yazılı kültürü de olumsuz yönden etkilemektedir. Bu noktada Marshall McLuhan'ın "Araç Mesajdır" ifadesi en çok tartışılan kuramlarından birisi haline gelmiştir. Artık bu ifadeyle McLuhan aracın doğuştan iyi ya da kötü olup olmadığına, aracın değerinin nasıl kullandığıyla biçimlendiği iddialarına son noktayı koyar. McLuhan bu görüşlerin tam aksini düşünür. Ona göre aracın gerçek içeriği kendisidir ve araç insanın uzantısıdır. Bu uzantı konuşulan ve yazılı sözcük, giysi, ev, para, basın, yol, araba, tekerlek, uçak, fotoğraf, telgraf, daktilo, telefon, sinema, radyo, televizyon gibi akla gelen her şeyi kapsamaktadır. Bu araçlar iletilen mesajdan daha çok insanlar üzerinde etkisini gösterir. Bu noktada "medya (araç) bizim algımızı şekillendirir ve yeniden şekillendirir." (Altay 2005: 15) Araç sadece mesajın taşıyıcısı değil mesajdan daha çok insanların düşünce ve algılayışını değiştiren temel etkidir.

"İçerik yerine biçime eğilmek gerek. İletişimin şekli belli iletiler için tercihe sahiptir. İçerik daima belli bir şekilde vardır ve bu biçimin dinamiği tarafından bir dereceye kadar yöneltir. Eğer araç bilinmezse mesaj da bilinmez. Bu anlamda araç ortak iletidir. Araç kullanan kişilerin algısal alışkanlıklarını değiştirir. Araç yansız değildir. Kişilere olduğu kadar topluma da mesaj verir." (Rigel 1993: 135)

Kitap, radyo televizyon ve sinemada verilen mesajların hepsi farklı etki oluşturur. Örneğin insanlar yazılı kültürün etkisiyle kitapta verilen mesajı daha zor unutturken, televizyonda verilen mesajı daha kolay unutabilmektedir. Bu görüşler yıllardan beri sürüp giden iletişim aracının tarafsız, nötr, yansız olduğuna dair inanışını yerle bir eder. Bu noktada bir

Kitle İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Sözel Kültür Ortamında Türkçenin Zenginleşmesine Yönelik Olarak Sınırlarının Zorlanması

kültürün iletilme biçimi ve tekniği kültürün içeriğini ve bu kültürü üzerinde taşıyan dili de etkiler.

İşte bu noktada McLuhan'ın bütün medyanın insan duygularının ve güçlerinin uzantısı olduğu kuramına göre telefon sesin uzantısıdır. İşte sesin uzantısı olan telefon hem sözel, işitsel kültürel ortamın önemli bir hazırlayıcısı olmuş hem de bir yazılı kültür deneyimi olan insanların mektup yazma alışkanlıklarını yok etmiştir. Yine şu anda klavye yerine geçen bilgisayar dikte programı yazılı kültür olgusunu tamamen sözel kültür olgusuna çevirmektedir. Şöyle ki bu programın yüklendiği bilgisayara, yazdırılmak istenileni mikrofona söylemek yeterli olmaktadır. Daha önceden sesinizi algılamış olan bilgisayar ifade ettiklerinizi monitorda yazı olarak karşınıza çıkarmaktadır. Hiç kuşkusuz bu şekilde yazılan bir metinle, klavye kullanarak yazılan benzer metin arasında dili kullanma bakımından oldukça fark vardır. Mikrofonla yazdığımız metin daha çok elastiki konuşma metnini andırırken klavye kullanarak yazılan metindeki sabitlenmişlik daha belirgindir. İşte bu ve buna benzer teknolojik ürünler artık yazılı metinleri, yazılı kültürel ortamı sözlü hale getirmiş, sözsel bir kültür ortamının oluşmasına yol açmıştır. Bu sözel kültür ortamı ise telgrafın icadıyla başlamış ve elektronik kitle iletişim araçlarıyla iyice baskın hale gelmiştir. Görsel olan basılı kültürün sıralı yönetimini yerle bir eden elektronik kitle iletişim araçları, bilgisayar verileri ve televizyon yayınları sözel kültür ortamındaki veriler gibi bağlantısız ve düzensiz görülmektedir.

“Kendisini anında enformasyon arenasında bulmuş olan elektronik insan, uzam ile nedenin tek örnek bağlantılı ve kararlı görüldüğü çok daha geleneksel daha eski sistemden de giderek dışlanmış bulur. Günümüzdeki karmaşanın çoğu, insanların işitsel bilgidan oluşan yeni çevresinin bulunmasından kaynaklanır. Artık insan, görsel ve işitsel kültürler ya da yapılar arasında ikiye bölünmüştür. Görsel kültür parçalıdır; işitsel kültür bütünseldir. Artık tarih ve tarihi olan yoktur; dünyasal olan, önüne hiçbir engel çıkmaksızın mitsel alana dönüşürler, her şeyi şimdiki haldedir.” (Altay 2005: 28)

Bu sözel, işitsel kültürel ortam, düşünme tarzını değiştirdiği gibi sayfalardan ve dizilerden oluşan sıralı, basılı kültürel ortamı da değiştirmiştir. McLuhan ve Powers'a göre görsele inanan insan ölçülebilir olguyu dikkate alarak onu kavramlaştırır. Sözel insan ise gerçeği yalnızca gözlem ve fiziksel fenomenin ölçülmesiyle değil, sözel gelenekle, mistizmle, sezgiyle, düşünce bütünlüğüyle bulur. Bu nedenle McLuhan ve Powers elektrik çağında yazma sisteminin de değişmesi gerektiği üzerinde

durmaktadır. Onlara göre eğer okuryazarlık hayatta kalacaksa, yazma sisteminin kısa bir zaman içinde, beynin sağ yarı küresinin duyarlılıklarına ve doyumlamasına uygun bir kalıp içinde yeniden biçimlendirilmelidir.

McLuhan ve Powers sözel, işitsel kültürü ortaya çıkaran kitle iletişim araçlarının yazılı kültürü varetmeye çabalayan okuma yazma alışkanlığını nasıl olumsuz yönde etkilediğini örnekler üzerinde durarak açıklamaya çalışmışlardır. Onlar 60 'lı ve 70'li yıllarda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün Afrika ve Ortadoğu'da Özgür radyo istasyonlarının kurulmasını sağladığında, bunun söz konusu bölgelerdeki okuma ve yazma alışkanlıklarını sarstığına dikkati çekmektedirler. Yine onlar, sözel kültür ortamının yazılı kültürü nasıl kenara ittiğini ise televizyonun sinema üzerindeki etkilerini incelemeye tabi tutarak göstermeye çalışmışlardır. Bu noktada 1931'den 1945'e kadar Hollywood stüdyoları, kapılarını kitlesele izleyiciye kilitlerken okuryazar ve eğitilmiş insanlar da dahil olmak üzere herkesin sinemaya gittiği ve film senaryolarının da buna bağlı olarak, orantılı bir miktarda yüksek bir edebiyat içerdiği ve dili kullandığı görülür. Ama kitlesele yönelen bir medyumun karakteristik özelliklerine bağlı olarak kendini daha da geliştiren televizyon ortaya çıkar çıkmaz, filmler ve senaryolar izleyicinin okuryazar kültürünü geliştirecek yerde onların düzeyine inmiştir. (Altay 2005: 45)

Artık elektrikli kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı sözel kültür ortamında çok az görülse bile insanlar, tepkilerini radyo, televizyon, cep telefonu gibi araçlara karşı yönlendirmektedir. Cep telefonu, radyo ve televizyon gibi yeni medyaya karşı tepkide ise görsel çağın en önemli ögesi ise kitap kültürüdür. Bu noktada yeni elektronik ve sözel kültüre okuryazar oranı geri kalmış ülkeler daha kolay alışmaktadır. McLuhan'a göre "en üst sosyo.-ekonomik grubun çocukları kitap okumayı severken ve matbaanın sadık bir kullanıcısıyken en düşük sosyo-ekonomik düzeydeki çocuklar televizyona ve yalnızca televizyona bağımlıdır." (Altay 2005: 69) Bu durumun en önemli nedeni ise elektrige dayanan kitle iletişim araçlarının sözel bir kültürel ortam oluşturmasıdır.

"Biz aynı zamanda, caz müzisyenlerinin sözlü şiirin bütün tekniklerini kullandığı bir elektrik çağında ya da okuryazarlık sonrası bir çağda yaşıyoruz. Her çeşit sözel tarzla empati, özdeşleşim kurmak, bizim yüzyılımızda artık hiç de zor değil. Geçtiğimiz beş yüzyılın tipografik ve mekanik çağının yerini alan bu elektronik durumun bileşenleri sözlü olmadığı zaman bile, biçimi "sözel" olan ifadenin ve insanların karşılıklı

Kitle İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Sözel Kültür Ortamında Türkçenin Zenginleşmesine Yönelik Olarak Sınırlarının Zorlanması

bağımlılığının yeni biçim ve yapıtlarıyla karşı karşıya geliyoruz.” (Mc Luhan 2001: 11)

Marshall McLuhan, bütün medya ve teknolojiler, dilsel (linguistik) bir yapıya sahip olduklarının farkına varmış olduğunu belirtir. Powers’e göre ise “medya ve teknolojiler yalnızca dile benzemekle kalmaz, dahası, köklerini temel olarak insanoğlunun kendisinin duyulan vasıtasıyla çevreye doğru genişletme yeteneğinden aldıkları için bizatihi dildirler.” (Altay 2005: 26) Hiç kuşkusuz medyanın dilsel olan bu alanı, dil ile kitle iletişim araçları ilişkilerini ortaya koyarken medyanın gelişim çizgisini dil ile beraber izlemeyi gerektirir.

Sözel kültürel ortamda hazır olan, hem gerçekten hem de ideal olanı geçici bir şekilde askıya alışı, dilde ve hayatta mümkün olmayan özel bir tür iletişim yaratmaktadır. Sözel kültüre özgü konuşma ve davranış biçimlerinin yaratılmasına yol açar: Bu açık ve rahatça sürdürülen konuşmalarla davranışlar, birbiriyle teması geçenler arasında herhangi bir mesafeye izin vermez, insanları, başka zamanlarda dayatılan hazır dil normlarının bağlayıcılığından uzaklaştırır. Bu zamanlarda sözel ve işitsel olan kültüre özgü bir ifade tarzı ortaya çıkar.

Kitle iletişim araçları teknolojisinin ortaya çıkardığı dilde özel ifade biçimleri oluşmuştur; bu, kitlenin eşsiz ama kompleks yaşantısını ifade eden arayış dilidir. Hazır verili ve tamamlanmış olan, değişmez olmaya heves eden her şeyin aksine bu dil; kendine dinamik bir ifade arar; sürekli değişen, tarife gelmeyen, ifade biçimleri talep eder. Sözel kültürel ortamın bu dili, değişim ve yeniden teşekküle duyulan sempatiyle, yerleşik dile ait geçerli olan hakikatlerin ve otoritelerin aslında göreceli olduğu hissiyle doludur. Bu dilin özgül bir mantığı vardır: “Bir ‘tersyüz’ olma mantığı, sürekli bir ‘ters yöne dönme’, sürekli bir yukarıdan aşağıya, önden arkaya kayma hali, mevcuttur.” (Bahtin 2005: 37)

Artık kitle iletişim araçlarının yazılıdan sözel kültüre doğru tersyüz olmuş bir dünya ve ters yüz olmuş bir dilin varlığı yadsınamaz bir gerçektir. Tersyüz olmuş gündelik hayatta mümkün olmayan ideal, aynı zamanda gerçek bir tür iletişim kurar. Yeni bir tür iletişim her zaman yeni konuşma biçimleri yaratır ya da eski biçimlere yeni anlamlar atfeder. Örneğin, kitle iletişim araçları sayesinde toplumsallığa kaymada sosyal hayat içindeki kişilerin sözlü iletişimlerinin şekli de radikal bir şekilde değişir. Bu kişiler birbirlerine gayri resmi bir tarzda hitap etmeye başlarlar; müstehcen sözler sevgi dolu bir tarzda söylenir ve karşılıklı alaya izin verilir. Böyle konuşmalarda sözel görgü kuralları ve disiplin bir miktar gevşer, müstehcen

sözler ve ifadeler sarf edilebilir. Bu konuşmalarda kullanılan dil, her ne kadar eski yan anlamlarını tamamen kaybetmiş, felsefi derinlikten uzaklaşmış olsa da günlük yazılı dili zorlamaya başlar.

Sözsel kültürel ortamın Şenlikli ve teklifsiz diline ait kullanımlar günlük yazı dilinin, gramatik ve semantik bağlamdan neredeyse tamamen koparılmıştır; bunlar, kendi içinde neredeyse bütünsel bir birim, atasözüne, kalıp ifadeye benzer bir Őeye dönüşmektedir. Bu ifadeler köken olarak homojen değildir; bunların iletişimde farklı farklı işlevleri vardır. Ancak bizi özel olarak ilgilendiren, bu dilin, resmi yazılı dilin kurallarını alaya alması, onları küçümsemesidir. Bu dil, hazır sunulan, teklif edileni bir yandan küçük düşürüp itibarsızlaştırırken diğer yandan da bir hayat ve tazelik vermektedir. Bu dile ait ibare ve ifadelerin bağlamdan kopukluk ve içsel özelliklikler taşımak gibi yönleri vardır. Bunlar, resmi yazı ve konuşma alanını, bu alanın normlarını ihlal ettikleri için dışlanmışlardır.

Sözsel kültürün teklifsiz ve Şenlikli dili, resmi ilişkilerden dışlanan çeşitli konuşma, kalıplarının özgürce dolaştığı bir bilinç dışı görünümündedir. Sövgüler, hürmetsiz ve yakışsız sözler, konuşmanın gayri resmi öğeleri; bunlar sözlü kültürün öğeleri olduğundan hazır sunulan, yerleşmiş, resmi dile uyum göstermeyi reddederler. Belli sayıda olduklarında belirli bir niyetle söylendiklerinde bu özgürlük öğeleri, konunun tüm bir içeriği üzerinde güçlü bir etkide bulunur, onu geleneksel ve yerleşmiş konuşmanın ötesinde başka bir alana taşırlar. Normlar, hiyerarşiler, oturmuş dilin sınırlamalarından özgürleşmiş olan bu konuşma biçimleri kendilerine özgü kurallarıyla kurulu dilin sınırlarını ihlal ederek zorlar.

Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı sözsel kültür ortamında herhangi bir akli sınırlama ve ağır bir sözü hafifletme gibi önlemler olmadığından konuşmanın, aklına geldiği gibi dili kullanmaktan kaynaklanan sözsel dönemin kendine özgü ifadeleri vardır. Bu tür dönemlerdeki konuşma dillerinin kullanımı samimi bir atmosfer yaratmış, belirli tutumlar, dünyaya dair belirli bir gayri resmi görüş yaratmıştır. Dilin kullanımına ait bu özgürlükler, Şenlikli alanlarda insanlar arasındaki bütün hiyerarşik bariyerler kalktığında ve gerçekten dostane bir temas kurulduğunda, tamamen açığa çıkmıştır. İşte günümüzde dili bozan veya kirleten olarak dert yanılan kullanımlar dilin kullanılan bu gayri resmi öğeleridir. Bunların dili kirleten parazit konuşma biçimleri olduğu düşünülür. Hâlbuki kitle iletişim araçlarının popüler Şenlikli dilinde tarafsız sıfatlar, biçimler ve tonlar yoktur.

Kitle İletişim Araçlarının Ortaya Çıkardığı Sözel Kültür Ortamında Türkçenin Zenginleşmesine Yönelik Olarak Sınırlarının Zorlanması

“Konuşma ne kadar resmi olursa, bu tonlar da o kadar farklılaşır, ula konuşma, kurulu toplumsal hiyerarşiyi, nesnelere kavramları değerlendirmede kullanılan resmi skalayı ve bunları birbirinden ayıran, resmi felsefe tarafından sabitlenilmiş olan statik çizgileri yumuşatır. Ancak konuşma ne kadar gayri resmi, ne kadar dostane olursa, tonlar da okadar çok ve zengin bir şekilde birleşir.” (Bahtin 2005: 452)

Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı şenlikli ve teklifsiz dili çok taze kelime, ifade ve ibarelerden oluşur. Bunlar, daha önce yazılı olarak pek kullanılmamış, basılmamış, sistematik bir süreçten hiç geçirilmemiştir. Bunlar sözlü kültürün ortaya çıkarıp dile katmaya çalıştığı unsurlardır. Ama yine de bu dil yetersizliğinden resmi gündelik dilden de büyük ölçüde kelime ödünç almıştır.

Günümüzde kitle iletişim araçlarındaki dilin kullanım şekline kaynaklarının ve sonuçta dili etkileyen sorunların önemli kaynağı dile ait kuralları, grameri sabitleyen görsel, yazınsal bir devreden çıkıp, daha çok kulağa hitabeden işitsel, duysal ve sözsel bir devreye girmiş olmamızdan kaynaklanmaktadır. Pek tabii ki yukarıda ıspatlamaya çalıştığımız gibi bu sözel ve işitsel kültür ortamını vareden ise kitle iletişim araçlarıdır. Bu noktada kitle iletişim araçlarında kullanılan ve zamanla da topluma doğru yönelen dil, tipik sözel kültür ortamının ortaya çıkaracağı/çıkardığı bir dildir. Sözel kültür ortamına ait olan bu dil, güçlü hiyerarşik bağların vattığı ve kullandığı, grameri, yapısı, telaffuzu belirlenmiş, sınırları tespit edilmiş, bir dil değildir. Buna karşın kişinin doğumuyla birlikte ona hazır verilen, sunulan, dile karşı ve bu dilin sınırlarını zorlayan bir arayış dilidir. Çünkü hemen hemen bütün sözel ve işitsel duyuların ön plana çıktığı devirlerde dil, benzer arayışlara yönelir, sınırların zorlanmasına izin verir.

Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkardığı sözel kültürel alanın bu gündelik popüler şenlikli ve teklifsiz dili; bütün hayat alanlarını işgal ederek, hazır sunulan, resmileştirilmeye çalışılan dili kovmaya, yeni düşünce biçimleri ve yeni değer yargıları getirmeye çalışmaktadır. Bu dil, sözel kültürel ortamın dilidir, gündelik işlerin, aşağıda olanın dilidir. Bu dili, kitle iletişim araçları toplum ve bireyler üzerinde baskın olduğu sürece yok etmek mümkün olmadığından bizlere düşen, yaşadığımız çağı sözlü kültürel dönemdem yazılı kültürel döneme dönüştürmektir.

Kaynakça:

- Altay, Derya, (2005), *Kadife Karanlık*, (haz. Prof Dr Nurdođan Rigel, Doç. Dr. Gül Batuş, Yrd. Doç. Dr. Güleda Yücedođan, Barış Çoban), 2. Bsk. İstanbul, Su Yayınevi.
- Altuğ, Taylan, (2001), *Dile Gelen Felsefe*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Bahtin, Mihail, (2005), *Rabelais ve Dünyası*, (Çev. Çiçek Öztekin), İstanbul, Ayrıntı Yayınları
- Boratav, Pertev Naili, (1996), *Zaman Zaman İçinde*, İstanbul, Adam Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili, (1969), *Az Gittik Uz Gittik*, Ankara, Bilgi Basımevi
- McLuhan, Marshall, (2001), *Gutenberg Galaksisi*, (çev. Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları.
- McLuhan, Marshall-Powers, Bruce R., (2001-a), *Global Köy*, (çev. Bahar Öcal Düzgören), İstanbul, Scala Yayınları.
- Rigel, Nurdođan, (1993), *Kâğıt Kaplanlar*, İstanbul, Der Yayınları
- Saussure, Ferdinand de, (1976), *Genel Dilbilim Dersleri*, (çev. Berke Vardar), Ankara, TDK Yayınları.
- Ong, Walter J., (2007), *Sözlü ve Yazılı Kültür-Sözün Teknolojileşmesi*, (çev. Sema Postaciođlu Banon), 4. Bsk. İstanbul, Metis Yayınları.
- Usluata, Ayseli, (1994), *İletişim*, İstanbul, İletişim Yayınları.